

та кримінології». Є досвід у цьому напрямку ФРН, Франції, Італії, Великої Британії, інших країн світу. В Австралії, одній із найбільш безпечних країн, в Інституті кримінології Сіднейської школи права здійснюється всебічна підготовка кримінологів, розроблено системне уявлення про роль кримінологів в суспільстві, яке відображає потреби в кримінологічних знаннях в органах державної влади, в правоохоронних і судових органах, в системі виконання кримінальних покарань, у освітній сфері, в розробці заходів щодо попередження найбільш небезпечних злочинів (тероризм, насильство, службові, економічні злочини та інші).

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що в системі правоохоронних органів, у тому числі і ДБР, на виконання кримінологічних завдань, які окреслені у Законі, повинні бути створені кримінологічні підрозділи і введені посади кримінологів. Такі заходи будуть повністю відповідати відомої і загальноновизнаною думки — краще попереджати злочини, ніж карати за них (Ч. Беккарія).

Мельничук Т. В.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ДБР

Реформування системи кримінальної юстиції, на відміну від обмежено темпорального виміру сутності слова «реформа», набуло в Україні стійкого, стабільного характеру, що не може не викликати скепсису серед громадськості, в окремих колах науковців та практичних працівників.

Втім такий стан речей в Україні продиктований політико-правовим, соціально-економічним, інформаційним та культурологічним контекстом розвитку, що вимагає адекватного, співмірного превентивно-охоронного реагування.

За умов вертикальної пронизаності суспільства процесами криміналізації, тінізації, корупційності, зловживання правом та владою від найвищих державницьких інституцій до побутового рівня, сформувався суспільний запит на соціальну справедливість. Цей запит, перш за все спрямований до високопосадовців та їх доброчесності не

тільки у зв'язку із публічністю їх функцій та характеру діяльності, але і через залежність сталого розвитку багатьох суспільних сфер від раціональності та неупередженості їх управлінських рішень.

З часів Е. Сатерленда злочинність перестала сприйматися «вотчиною» низів. Білокомірцева злочинність, інтерпретована в сучасності в тому числі як елітарна злочинність, представлена в Україні симбіотичними формами економічної, службової та організованої злочинності, наслідки та шкода від яких є диверсифікованими та більш масштабними, порівняно із загальнокримінальними видами злочинності. З іншого боку, така злочинність є фактично резистентною до класичних заходів превентивного та карального впливу.

У цьому контексті знаковим для України стало створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР). 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань» (далі — Закон), який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань. Відповідно до Закону ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, суддями та працівниками правоохоронних органів, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів) за окремими виключеннями.

Резонанс злочинів та «особливо відповідальне становище» осіб, які їх вчиняють/або можуть вчинити, вимагають особливого та ретельно зваженого реагування з боку ДБР, оскільки: по-перше, до таких злочинів прикута увага громадськості та ЗМІ, широке обговорення та висвітлення з урахуванням можливостей сучасного інформаційного суспільства створює соціальні перцепції та соціальні реакції при чому не тільки на території України, але й далеко за її межами, що здатне формувати/нейтралізувати довіру населення до публічної влади та, відповідно, авторитет у міжнародних колах. По-друге, бездіяльність, зловживання, порушення законності або політичної нейтральності тощо здатні провокувати ефект «доміно» та створювати реальні ризики та загрози для різних сфер національної безпеки.

Досягнення цілей діяльності окремої публічної інституції багато в чому залежить від кваліфікованості та фаховості її кадрового складу.

Виконання завдання із запобігання та припинення злочинів передбачає наявність кримінологічних компетентностей фахівців ДБР, а також вміння їх застосовувати та розвивати.

Нормативно завдання ДБР кримінологічного змісту зазначені у ст. 6 Закону та продубльовані у Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки, відповідно до якої «Бюро з дня початку своєї діяльності має виконувати завдання щодо участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності. З цією метою Бюро має систематично здійснювати інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного Бюро розслідувань, вживати заходів до їх усунення, а також за результатами аналізу готувати та вносити відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України, зокрема, пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечити дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України». Кримінологічне значення має також виконання й інших завдань, визначених у Законі, зокрема забезпечення безпеки осіб; відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечення можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів; повернення коштів із-за кордону; співпраця з міжнародними правоохоронними інституціями тощо.

Не применшуючи значення таких завдань ДБР як виявлення і розслідування віднесених до їх компетенції злочинів, все ж зацентруємо, що у будь-якому разі практична цінність діяльності ДБР полягає не у виявленні злочинів та покарання винних заради самого покарання, а у здатності забезпечувати кримінологічну безпеку держави, суспільства та окремих громадян, тобто такий об'єктивний стан захищеності від посягань злочинного характеру, за якого забезпечується недопущення вчинення злочинів, нейтралізація причин та умов злочинності, відвернення/відшкодування завданої шкоди, а також, що немало важливо, формується суб'єктивне відчуття захищеності соціуму.

Під кримінологічною компетентністю пропонуємо розуміти систему знань, навичок та умінь в галузі теоретичної та практичної кримінології, а також здатність їх результативно застосовувати у професійній діяльності для вирішення конкретних завдань превентивно-безпекового змісту та надання правової та/або кримінологічної оцінки діям чи подіям.

До основних кримінологічних компетентностей фахівців ДБР слід віднести:

— моніторинг злочинності¹ із застосуванням навичок кримінального аналізу, використанням новітніх технологій, методик data mining тощо для визначення стану злочинності, інтерпретації кримінологіч-

---

¹ Тут і далі «злочини», «злочинність» — віднесені до компетенції ДБР

них показників злочинності, встановлення системних, зокрема неочевидних, взаємозв'язків між окремими кримінальними елементами та некримінальною інфраструктурою, що використовується у злочинних схемах;

- кримінологічний профайлінг (ідентифікація, класифікація і типологізація злочинців і злочинів, складання кримінологічних профілів територіальних одиниць або галузей управління/господарування);

- інтегрований кримінологічний аналіз причин та умов злочинності на макрорівні;

- кримінологічне прогнозування, планування та програмування;

- кризовий кримінологічний менеджмент;

- правова та кримінологічна оцінка окремих дій та подій, в тому числі причин та умов їх виникнення, можливостей превентивного впливу, визначення виду та міри відповідальності на індивідуальному рівні;

- аналіз віктимології злочину, визначення необхідних засобів щодо захисту та поновлення порушених прав;

- кримінологічний аналіз наслідків злочину, визначення видів та розмірів завданої шкоди та можливостей її відшкодування;

- навички подання кримінологічно-значимої інформації, оцінки її впливу на суспільні настрої; підготовка прес-релізів в межах своєї компетенції для офіційних виступів чи публікацій;

- кримінологічна експертиза документів (нормативно-правових актів);

- розробка та застосування кримінологічних критеріїв оцінки ефективності роботи ДБР, економічного та ресурсного забезпечення діяльності ДБР; узагальнення загроз кримінологічної безпеки, виявлення організаційно-правових проблем її забезпечення, та пошук шляхів вирішення;

- тощо.

Формування вказаних та інших кримінологічних компетентностей при підготовці фахівців для правоохоронних органів, в тому числі ДБР, можливе за трьохступінчатою моделлю. Базовий рівень включає засвоєння теоретико-прикладних аспектів загального курсу кримінології, який пропонує вивчення сутності злочинності; її стану в Україні та тенденцій у світі за конкретними кількісно-якісними показниками; глибинний аналіз особистості злочинця та механізмів злочинної поведінки (умисної, необережної, звичної, афектованої); пояснення злочинності (від теорії природженого злочинця до теорії раціонального вибору протиправної поведінки; від впливу кримінальної субкультури до детермінуючого значення віктимної поведінки жертв); застосування загальносоціальних та спеціально кримінологічних за-

ходів протидії на злочинність в цілому та окремі її види. Спеціалізований рівень передбачає застосування набутих знань та вироблення прикладних кримінологічних навичок в межах засвоєння спецкурсів за окремими проблемно-орієнтованими напрямками — економічна злочинність, організована злочинність, корупційна злочинність та ін. Просунутий рівень забезпечується проходженням тренінгових програм для вирішення окремих вузькопрофільних завдань, наприклад, пов'язаних із набуттям навичок та вмінь здійснення кримінологічної експертизи положень окремих нормативно-правових актів з метою вироблення належних пропозицій та участі у реалізації державної політики протидії злочинності.

Отже, кримінологія як комплексна соціально-правова наука про злочинність, причини та умови злочинності, осіб, які вчиняють злочини та їх жертв, а також стратегії превентивного впливу покликана оснастити правника-теоретика та практика необхідними знаннями, навичками та уміннями щодо основ сучасної кримінологічної науки, методики прикладних кримінологічних досліджень, спеціальними прийомами аналізу злочинної поведінки, а також системою апробованих методик обмеження і стримування кримінальної активності.

Чернишов Г. М.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В Україні динамічно розвивається та реформується система правоохоронної діяльності: як завдяки перетворенню та реорганізації старих органів та установ, так і шляхом створення нових спеціалізованих правозахисних інституцій. За останні декілька років в нашій країні реформа стосувалась Міністерства внутрішніх справ, органів прокуратури, Державної кримінально-виконавчої служби, Державної фіскальної служби України. На зміну міліції була введена діяльність Національної поліції України. З'явилися нові суб'єкти антикорупційної діяльності: Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, спеціалізована антикорупційна прокуратура. На порядку денному в українському парламенті